

An abstract graphic consisting of a grid of blue squares of varying shades, arranged in a pattern that suggests a globe or a network. The grid is composed of small squares, with some squares being a darker blue than others, creating a sense of depth and movement. The pattern is set against a light blue background that transitions to white at the top.

**Sémantické aspekty
katalogizace. VIII.
Sémantika
bibliografického
záznamu**

2013

PhDr. Jiří Stodola

Sémantika bibliografického záznamu

Nyní zkusíme uvést jednotlivé údaje bibliografického záznamu do vzájemného sémantického vztahu s entitami, atributy a vztahy v bibliografickém univerzu, pokusíme se je tedy interpretovat.

Řekli jsme, že entity 1 typu, které jsou předmětem katalogizace jsou znakového charakteru, ať už jde o znaky instrumentální (konkrétní jednotky) nebo znaky formální (pojmové objekty jako provedení, vyjádření či dílo). Proto katalogizátor svojí činností v podstatě provádí interpretaci, to znamená, že se snaží vyložit, co katalogizovaný dokument sděluje, a přeložit to do uživateli srozumitelného jazyka. Dříve než se pustíme do samotné interpretace údajů bibliografického záznamu, řekneme si něco o teorii interpretace (hermeneutice) vůbec

K metodě interpretace

Chceme-li uplatnit hermeneutiku jako metodu, je třeba, aby byla splněna základní podmínka: aby to, co chceme interpretovat skutečně mělo znakový charakter. To je v případě katalogizovaných dokumentů splněno. Jelikož chceme užít hermeneutiku na poli sdělování poznání, přikloníme se k hermeneutice rekonstruktivní, která vychází z realismu, a jejím cílem je co nejpravdivější rekonstrukce významu vykládaného díla. K tomu, aby byla katalogizace co nejpravděpodobnější interpretací dokumentu je třeba dodržovat určité hermeneutické zásady.

Emilio Betti stanovuje čtyři. První dva se vztahují k objektu výkladu, zbývající dva k subjektu interpreta. K daným kánonům patří:

- zásada autonomie objektu;
- zásada celkovosti;
- zásada aktualizace porozumění;
- zásada adekvátnosti porozumění.

Zásada autonomie objektu

Zásada autonomie objektu učí, že subjekt musí respektovat, co objekt (smysluplná forma) o sobě skutečně vypovídá. Vykladač nesmí do díla přenášet významy, které se v něm nenachází ani z něj nejsou odvoditelné. V technickém smyslu tedy jde o to, aby interpret maximalizoval pravdivostní obsah výkladu a minimalizoval jeho obsah nepravdivostní.

Zásada autonomie objektu katalogizátorovi říká, že se musí snažit v metajazyce katalogizačních pravidel vystihnout skutečný význam dokumentu, aniž by přidával, co dílo přímo neobsahuje či z něj nevyplývá. Tento kánon zmiňuje Ustanovení mezinárodních principů katalogizace, když říká, že „[p]opis a řízené formy jmen by měly být založeny na způsobu, jakým entity identifikují samy sebe.“ Katalogizátor tedy musí respektovat autonomii entit, které popisuje, a záznam přizpůsobit tomu, co samy o sobě vyjadřují.

Zásada celkovosti

Kánon celkovosti říká, že dílo je třeba vykládat z celku většího, než je dílo samotné. Je třeba chápat celkový kontext, v němž dílo vzniklo a působí. Je důležité si všimnout především souvislostí týkajících se:

- 1. jazyka díla (je třeba rozumět danému jazyku, ale je také dobré si všimnout stylu autora atd.);**
- 2. historické situace, v níž dílo vzniklo a na níž může reagovat;**
- 3. psychologicko-sociálních souvislostí, které tvoří jednak osobnost autora, jednak společenské podmínky.**

Zásada celkovosti

Uplatnění zásady celkovosti vyžaduje již bibliografický popis, při kterém se vychází z různých pramenů popisu. Hlavním pramenem popisu je obvykle dokument samotný nebo některá jeho část. Když ovšem informace v hlavním prameni popisu chybí nebo je nedostatečná, přihlíží se k dalším pramenům popisu, kterými může být jiná část díla, nebo zdroj stojící mimo dílo. Již při bibliografickém popisu tedy musí katalogizátor přihlížet k celku většímu, než je dílo samotné. Markantní je to při volbě věcných selekčních údajů, kdy musí katalogizátor zařadit dílo do kontextu určité národní literatury, vědního oboru a podobně. Ve vědních oborech často dochází k posunu odborné terminologie, takže starší dílo může užívat termínů, které už nejsou aktuální. Na terminologii má také vliv kulturní prostředí, do jehož rámce je třeba dílo zařadit (viz sociální informatika v SSSR vs. informační věda v USA). Katalogizátor tedy musí přihlídnout ke kontextu, v němž dílo působí, má-li zvolit vhodný výraz selekčního jazyka. Ustanovení mezinárodních principů katalogizace zdůrazňuje vzájemnou konsistenci záznamů, což znamená, že je třeba brát v potaz širší souvislosti: „Popis a tvorba selekčních údajů by měly být standardizovány v nejvyšším možném rozsahu. Zajistí se tak větší konzistence, která zvyšuje možnost sdílení autoritních a bibliografických záznamů.“

Zásada aktualizace porozumění

Zásada aktualizace porozumění učí, že při interpretaci je aktualizována (a je to plně oprávněné) ta část významu díla, která odpovídá předpokladům spojeným se subjektem (otázka tzv. předporozumění). K těmto předpokladům patří osobnost subjektu, sociokulturní prostředí, v němž se pohybuje, jeho celkový kulturní rozhled (horizont) i rozsah jeho odborných znalostí. Subjekt sám určuje, jaké dílo bude interpretovat, jaké přitom položí otázky, jak bude postupovat při jejich zodpovídání – tedy jakou část významu díla a jak rekonstruuje. Zásada aktualizace porozumění dává vykladači jistou svobodu, která však končí tam, kde začíná kánon autonomie subjektu.

Zásada aktualizace porozumění říká, že rekonstrukce díla prostřednictvím katalogizačního záznamu se bude lišit na základě toho, jaký katalogizátor záznam vytvářel. Dobrý katalogizátor především musí mít elementární znalosti světových jazyků, ovládat jazyk pravidel katalogizace, mít přehled o jednotlivých vědních disciplínách a jejich pojmech atd. Na mnoha faktorech však závisí, jak velkou část obsahu díla se katalogizátorovi podaří rekonstruovat a zda půjde o část, která je opravdu podstatná. Elementární požadavky na stanovuje Ustanovení mezinárodních principů katalogizace, podle něhož „[m]ěly by se používat pouze prvky popisu a selekčních údajů, jež jsou potřebné k uspokojení požadavků uživatele a nezbytné pro jednoznačnou identifikaci entity. [...] Datové prvky by měly být bibliograficky významné.“ Katalogizátor tedy musí mít přinejmenším takový rozhled, aby dokázal vystihnout to, co je pro katalogizovanou entitu podstatné.

Zásada adekvátnosti porozumění

Zásada adekvátnosti porozumění říká, že ten který interpret může dané smysluplné formě více či méně adekvátně rozumět. Schopnost adekvátně porozumět je dána duchovní blízkostí subjektu autora blízkostí subjektu vykladače. Neadekvátněji rozumí smysluplné formě vykladač, který je kongeniální s jejím autorem.

Míra adekvátnosti porozumění popisovanému dokumentu je závislá na osobnosti katalogizátora. Katalogizátor, který nemá znalost daného oboru bude schopen vystihnout obsah díla jedním obecným termínem, zatímco katalogizátor, který se v dané problematice orientuje dokáže identifikovat mnohem větší množství prvků, které korespondují s obsahem díla. Nicméně protože se katalogizátor obrací na širokou skupinu uživatelů, měl by tomu být přizpůsoben i způsob, jakým tak činí (tato odpovědnost leží především na tvůrcích katalogizačních pravidel). Ustanovení mezinárodních principů katalogizace zdůrazňuje srozumitelnost katalogizačních záznamů běžnému uživateli: „Slovní zásoba, používaná při popisu a tvorbě selekčních údajů, by měla být v souladu se slovní zásobou většiny uživatelů.“

Zásada celkovosti

S hermeneutickými kánony úzce souvisí základní zásady katalogizace obsažené v mezinárodních principech. O některých jsme se zmínili v předchozích podkapitolách. Nyní si je přehledně zobrazíme:

- Ohled na uživatele katalogu. Rozhodnutí, týkající se popisných údajů a řízených forem jmen pro zpřístupnění, by měla být činěna se zřetelem na uživatele. (AKTUALIZACE POROZUMĚNÍ)
- Běžné použití. Slovní zásoba, používaná při popisu a tvorbě selekčních údajů, by měla být v souladu se slovní zásobou většiny uživatelů. (AKTUALIZACE POROZUMĚNÍ)
- Prezentace entit při popisu. Popis a řízené formy jmen by měly být založeny na způsobu, jakým entity identifikují samy sebe. (AUTONOMIE OBJEKTU)
- Správnost. Popisovaná entita by měla být popsána správně a přesně. (ADEKVÁTNOST POROZUMĚNÍ)
- Dostatečnost a nezbytnost. Měly by se používat pouze prvky popisu a selekčních údajů, jež jsou potřebné k uspokojení požadavků uživatele a nezbytné pro jednoznačnou identifikaci entity. (AKTUALIZACE POROZUMĚNÍ)
- Významnost. Datové prvky by měly být bibliograficky významné. (ADEKVÁTNOST POROZUMĚNÍ)
- Hospodárnost. Pokud vedou k dosažení téhož cíle různé způsoby, přednost by měl mít ten, který nejlépe a komplexně splňuje požadavek na hospodárnost (tj. nejmenší náklady nebo nejjednodušší postup). (ADEKVÁTNOST POROZUMĚNÍ)
- Konzistence a standardizace. Popis a tvorba selekčních údajů by měly být standardizovány v nejvyšším možném rozsahu. Zajistí se tak větší konzistence, která zvyšuje možnost sdílení autoritních a bibliografických záznamů. (CELKOVOST)
- Integrace. Popis všech typů dokumentů a všech řízených forem jmen má pokud možno vycházet se stejných obecných pravidel. (CELKOVOST)

Zásady katalogizace

K tomu, aby byl katalogizátor schopen katalogizovat tak, aby byly naplněny základní principy katalogizace, měl by být podle Národní soustavy vzdělávání, zběhlý v následujících činnostech:

- Druhová analýza dokumentu a určení pramenů popisu.
- Vyhledání záznamu dokumentu v českých a zahraničních informačních zdrojích, stažení záznamu, editace, doplnění polí, kontrola záznamu.
- Obsahová analýza, klasifikace a indexování dokumentu (třídník Mezinárodního desetinného třídění, termín Konspektu, klíčová slova, termíny tezauru, věcný termín, geografické jméno, chronologický termín, forma, žánr).
- Tvorba úplného jmenného a věcného katalogizačního záznamu pro všechny druhy dokumentu včetně vzácných tisků a rukopisů; analytický popis.
- Obohacení záznamu o externí zdroje a doplňky, kontrola a aktualizace propojení na externí zdroje.
- Tvorba, kontrola a harmonizace jmenných a věcných autorit.
- Řešení složitých případů z katalogizační praxe.
- Zpracování koncepce tiskových výstupů z katalogu a zobrazení záznamů.
- Navrhování, strukturování a vytváření bibliografických a faktografických databází.
- Spolupráce se Souborným katalogem ČR, analýza chyb a duplicitních záznamů.
- Tvorba a průběžná aktualizace koncepce katalogizační politiky instituce; systémové zajištění katalogizační praxe v organizaci.
- Sledování mezinárodních trendů v katalogizační politice, jejich národní interpretace a implementace včetně podílu na tvorbě národní katalogizační politiky.
- Spolupráce se zahraničními katalogizačními agenturami.
- Další vzdělávání pracovníků v katalogizaci, příprava výukových materiálů a metodických pokynů.
- Metodická pomoc při katalogizaci.
- Harmonizace katalogizační praxe v knihovně s platnými standardy.

Zásady katalogizace

K tomu, aby byl katalogizátor schopen katalogizovat tak, aby byly naplněny základní principy katalogizace, měl by být podle Národní soustavy vzdělávání, zběhlý v následujících činnostech:

- Druhová analýza dokumentu a určení pramenů popisu.
- Vyhledání záznamu dokumentu v českých a zahraničních informačních zdrojích, stažení záznamu, editace, doplnění polí, kontrola záznamu.
- Obsahová analýza, klasifikace a indexování dokumentu (třídník Mezinárodního desetinného třídění, termín Konspektu, klíčová slova, termíny tezauru, věcný termín, geografické jméno, chronologický termín, forma, žánr).
- Tvorba úplného jmenného a věcného katalogizačního záznamu pro všechny druhy dokumentu včetně vzácných tisků a rukopisů; analytický popis.
- Obohacení záznamu o externí zdroje a doplňky, kontrola a aktualizace propojení na externí zdroje.
- Tvorba, kontrola a harmonizace jmenných a věcných autorit.
- Řešení složitých případů z katalogizační praxe.
- Zpracování koncepce tiskových výstupů z katalogu a zobrazení záznamů.
- Navrhování, strukturování a vytváření bibliografických a faktografických databází.
- Spolupráce se Souborným katalogem ČR, analýza chyb a duplicitních záznamů.
- Tvorba a průběžná aktualizace koncepce katalogizační politiky instituce; systémové zajištění katalogizační praxe v organizaci.
- Sledování mezinárodních trendů v katalogizační politice, jejich národní interpretace a implementace včetně podílu na tvorbě národní katalogizační politiky.
- Spolupráce se zahraničními katalogizačními agenturami.
- Další vzdělávání pracovníků v katalogizaci, příprava výukových materiálů a metodických pokynů.
- Metodická pomoc při katalogizaci.
- Harmonizace katalogizační praxe v knihovně s platnými standardy.

Oblast údajů o názvu a odpovědnosti

- **Název díla W**
- **Název provedení M**
- **Údaje o odpovědnosti M**

Oblast údajů o vydání M

- **Označení vydání**

Oblast specifických údajů

- **Souřadnice (kartografické dílo) W**
- **Ekvinokcium W**
- **Rozsah vyjádření E**
- **Předpokládaná pravidelnost vydávání (seriál) E**
- **Předpokládaná četnost vydávání (seriál) E**
- **Typ partitury (hudebnina) E**
- **Měříko (kartografický obraz/objekt) E**
- **Kartografické zobrazení (kartografický obraz/objekt) E**
- **Číslování (seriál) M**
- **Forma nosiče M**

Oblast nakladatelských údajů M

- **Místo vydání/distribuce**
- **Nakladatel/distributor**
- **Datum vydání/distribuce**
- **Výrobce**

Oblast fyzického popisu M

- **Forma nosiče**
- **Rozsah nosiče**
- **Materiál**
- **Způsob záznamu**
- **Rozměry nosiče**
- **Rychlost přehrávání (zvukový záznam)**
- **Šířka drážky (zvukový záznam)**
- **Způsob drážkování (zvukový záznam)**
- **Konfigurace pásku (zvukový záznam)**
- **Způsob ozvučení (zvukový záznam)**
- **Speciální přehrávací charakteristika (zvukový záznam)**
- **Barva (obraz)**
- **Faktor zmenšení (mikrodokument)**
- **Polarita (mikrodokument, projekční grafika, film, videozáznam)**
- **Formát promítání (projekční grafika, film, videozáznam)**

Oblast údajů o edici M

- Údaje o edici

Oblast údajů poznámky

- Zamýšlené uživatelské určení W
- Souvislost s dílem W
- Forma vyjádření E
- Sumarizace obsahu E
- Souvislost s vyjádřením E
- Kritická reakce na vyjádření E
- Uživatelská omezení k vyjádření E
- Obsazení hudebnina nebo zvukový záznam E
- Znázorňovací technika (kartografický obraz/objekt) E
- Interpretace reliéfu (kartografický obraz/objekt) E
- Geodetické, souřadnicové a vertikální měření (kartografický obraz/objekt) E
- Záznamová technika (snímek dálkového průzkumu) E
- Speciální vlastnost (snímek dálkového průzkumu) E
- Technika (grafika nebo projekční grafický obraz) E
- Omezení přístupu k provedení M
- Druh písma (tištěná kniha) M
- Velikost písma (tištěná kniha) M
- Foliace (kniha - starý tisk) M
- Kolace (kniha - starý tisk) M
- Status vydávání (seriál) M
- Generace (mikrodokument nebo projekční grafika, film, videozáznam) M
- Požadavky na systém (elektronický zdroj) M
- Charakteristiky souboru (elektronický zdroj) M
- Způsob přístupu (dálkově přístupný elektronický zdroj) M
- Adresa pro přístup (dálkově přístupný elektronický zdroj) M
- Původ jednotky I
- Značky/zápisy I

Oblast údajů o standardním (nebo alternativním) a dostupnosti

- **Identifikátor provedení M**
- **Akvizice zdroje / přístupové oprávnění M**
- **Údaje o dostupnosti M**
- **Fingerprint I**

Názvové záhlaví

- **Název díla W**
- **Forma díla W**
- **Datum díla W**
- **Jiná rozlišující vlastnost W**
- **Zamýlené ukončení W**
- **Obsazení (hudební dílo) W**
- **Číselné označení (hudební dílo) W**
- **Tónina (hudební dílo) W**
- **Datum vyjádření E**
- **Jazyk vyjádření E**
- **Jiná rozlišující vlastnost E**

Personální záhlaví P

- **Jméno osoby**
- **Data osoby**
- **Titul osoby**
- **Jiné označení spojené s osobou**

Korporativní záhlaví CB

- **Jméno korporace**
- **Číslo spojené s korporací**
- **Místo spojené s korporací**
- **Datum spojené s korporací**
- **Jiné označení spojené s korporací**

Věcné selekční údaje (Entity 3)

- Termín pro pojem C
- Termín pro objekt O
- Termín pro akci E (skutečně ve FRBR z nepochopitelných důvodů najdeme 2 E - pro vyjádření a pro akci)
- Termín pro místo PL